A DÉLI MAGYAR ÁLLAMHATÁROK FUNKCIONÁLIS KIHÍVÁSAI, 2014–2015[1]

Hajdú Zoltán

MTA KRTK Regionális Kutatások Intézet
hajdu@rkk.hu

Abstract

FUNCTIONAL CHALLENGES OF THE SOUTHERN STATE BORDERS OF HUNGARY, 2014–2015
Hajdú, Zoltán

The Southern state borders of Hungary have been facing new challenges since 2014. The flow of asylum seekers and migration processes have intensified compared to all previous years, and masses coming from outside Europe had arrived first to the Hungarian-Serbian, then to the Hungarian-Croatian state border regions. The reaction of the Hungarian government (building fences) had generated revulsion in the neighbouring countries (Serbia, Croatia), and led to deteriorating neighbourhood relations for longer or shorter period of time. The unilateral Hungarian decision had been condemned by the majority of the members of the European Parliament, as well as members of the European Commission. The separating function of state borders had not been enforced inward or toward the neighbouring countries, but toward a „third party", i.e. the intercontinental migrants.
Keywords: Hungary, Southern state border, migration, functiona challenge

Bevezetés

A bipoláris világ összeomlását követően az 1990-es évek elejétől kezdve új globális folyamatok bontakoztak ki. Ezek a folyamatok a gazdaság felgyorsuló globalizációját hozták, egyre inkább nyilvánvalóvá téve. hogy a globalizációnak nem csak nyertesei, de területi vesztesei is vannak. A Közel- és Közép-Kelet válságócai nem oldódtak meg, hanem szinte permanens politikai, társadalmi, gazdasági, modernizációs válságba és háborús állapotba kerültek egyes országok (Irak, Líbia, Szíria.) A „tömeges menekült-képzésben" külső és belső erők konfliktusa, egymást erősítő hatásai kapcsolódtak össze minden érintett országban. A „kliensháborúk" sajátos tömegesedése új elemeket hozott az amúgy is bonyolult viszonyrendszerekbe.

Magyarország a NATO (1999), majd az Európai Unió (2004) tagjaként természetes módon vált a globális folyamatok ha nem is döntően egyéni, de kollektív szereplőjévé. Magyarországot a legsúlyosabb kihívások dél felől (mint történetileg már oly sokszor) érték. Az 1991–1995 közötti délszláv háborús konfliktusok, az azokat kísérő menekülthullámok, a Szerbia elleni 1999 tavaszán folytatott légi

[1] A tanulmány a Változás és folytonosság a magyar térképzetekben: nemzet, területiség, fejlesztés és határpolitika című NN 114468 témaszámú Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFIH) kutatás keretében készült.

háború, a koszovói menekültek meg-meg újuló hullámai még alapvetően Európán belüli kérdéskörként vetődtek fel. A magyar társadalom döntő része szolidárisan viszonyult a délszláv menekültekhez, függetlenül azok nemzetiségi, vallási hovatartozásától.

2013–2014-ben még elsősorban a koszovói migránsok tömeges megjelenése jelentette a kihívást a Csongrád és Bács-Kiskun megyei államhatárszakaszon. A napi illegális határátlépési csúcs meghaladta az 1200-főt. A koszovóiak döntő része is Németországba készült, számukra Magyarország nem volt vonzó.

2015-ben új kihívás jelent meg a magyar–szerb közös határon: az interkontinentális migráció. Az ázsiai, kisebb mértékben afrikai migránsok tömege jelent meg a határok mentén, melyre a magyar társadalom és politika nem volt felkészülve, illetve szinte pánikreakcióval válaszolt. A magyar politikai vezetés – minthogy nem kapott tényleges európai támogatást a folyamat kezeléséhez egyoldalú – sokak által vitatott – megoldásokhoz folyamodott.

A magyar–szerb, majd a magyar-horvát államhatáron egyoldalú döntéssel felhúzott magyar kerítések megkönnyítették a migrációs kihívás kezelését, elterelő hatásuk ténylegesen megjelent, de meglehetősen negatív nemzetközi visszhangot váltottak ki. A kerítésépítések kapcsát időszakosan megromlott a magyar–szerb, a magyar–horvát, a magyar–osztrák, sőt a magyar–német államközi viszony is.

Magyarország a kerítések révén elhárította az interkontinentális tömeges migrációs hullám követlen hatásait, de az európai politika európai szintre kívánja emelni az Unión belüli menekült- és migránskérdést, a menekültek kötelező kvóta szerinti elosztásával. Így potenciálisan a kerítések által elterelt migránsok a „hátsó kapun" jöhetnek be Magyarországra.

Magyarország tranzithelyzetben: a kibocsájtó és a célterületek között

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának elemzései szerint 2014-ben globálisan mintegy 50 millió olyan emberrel lehetett számolni, akiket elűztek lakóhelyükről. Az elűzött emberek nagyobb része saját országán belül vált menekültté, de mintegy 14 millió ember szülőhazája elhagyására kényszerült. A nemzetközi menekültek döntő részét (86%-kát) a szomszédos, fejlődő országok fogadták be Afrikában és Ázsiában.

Az iraki, majd a szíriai konfliktusok következtében a szomszédos muzulmán államokban menekültek milliói halmozódtak fel. (Libanon és Jordánia vált a legnagyobb regionális menekült-befogadóvá.) Az európai migrációs folyamatok szempontjából Törökország került kulcspozícióba, amelynek területén 2015-re mintegy 1,8–2 millió, nagyrészt szíriai menekült jelent meg.

A görög–török szárazföldi határon megjelent menekültek megállítására Görögország 2012-ben megépítette az erős és szigorúan ellenőrzött határkerítést, amely időszakosan gátat is vetett a tömeges bevándorlásnak. Törökország – a NATO tagjaként és az EU tagjelölt országaként – nem kívánta megakadályozni a szíriai és egyéb

nemzetiségű menekültek és migránsok tömeges vízi úton történő kiáramlását. A nagymértékű kiáramlás csökkentette a belső feszültségeket, ugyanakkor új tárgyalási és alkupozíciót is biztosított az ország számára az Európai Unió tekintetében.

A NATO és EU-tag Görögország elhúzódó belső gazdasági, társadalmi, politikai válság jelentős részben hozzájárult ahhoz, hogy a Törökországból az Égeitenger görög szigeteire érkező tömegeket – holott a schengeni rendszerből fakadóan kötelessége lett volna – nem tudta, s feltehetően egyfajta európai alkupozíció lehetőségét látva bennük, nem is akarta feltartóztatni, regisztrálni. Görögország a nem EU-tag (de tagságra törekvő) Macedónia felé „exportálta" a menekültek és migránsok százezreit.

Macedónia a rá nehezedő migrációs nyomásnak nem tudott ellenállni, s Szerbia felé „utaztatta" tovább a probléma-tömeget. Szerbia kényes helyzetbe került, hiszen az EU csatlakozási tárgyalások közben érte a kényes kihívás. Szerbia a menekültek minimális ellátása mellett, s lényegében „rövid ideig tartó parkoltatása után" Magyarország felé terelte a tömegeket.

Magyarország sajátos kihívással szembesült a szerbiai határszakaszon az EU külső, schengeni határaként. Az EU érvényben lévő „játékszabályai" szerint köteles volt a schengeni határrezsim szerint eljárni, mind a hivatalos határátkelőkön, mind pedig a zöldhatárt mindenre kiterjedően ellenőrizni, az illegálisan belépőkkel szemben a korábban meghatározott protokoll szerint eljárni, a regisztrációs feladatokat ellátni.

Magyarország nem volt felkészülve (bár ha a folyamatokból nem is, a FRONTEX helyzetelemzéseiből átfogó képet kaphatott a migrációs mozgások felerősödéséről) a Szerbia felől megjelenő, korábban soha nem látott nagyságrendű, s korántsem „jogtisztelő" tömegek problémájának a kezelésére. A menekültek és migránsok – szemben a korábbi koszóvói tömegekkel – nem kívánták magukat regisztráltatni, Magyarországot nem cél, hanem csak tranzit-országnak tekintették.

A „balkáni migrációs pálya" végállomásaként ott állt Németország, melynek vezetése a történelmi tehertételek okán és feltehetően értékrendi megfontolásokból is, sajátos migrációs politikát érvényesített, lényegében a „minden menekültet befogadunk" álláspontra helyezkedett.

Magyarország így sok tekintetben kelepcébe került, tranzit területté vált a kibocsájtó és a befogadó területek között, úgy, hogy a menekültek és migránsok többsége nem kívánt magyar kapcsolatot (félve a későbbi visszatoloncolástól). A schengeni jogi kötelezettség és a politikai szándékok ütközése egyre inkább strukturális jellegűvé vált.

2015-ben mintegy 1,1 millió menekült és migráns érkezett Németországba, döntően a balkáni útvonalon keresztül. A német állam befogadó politikai készsége egyértelmű, ugyanakkor a különböző kedvezőtlen jelenségek kikezdték a német társadalom egy részének a menekültekkel szembeni szolidaritását. Erősödik a német politikai vezetésen és a német társadalmon belüli megosztottság is.

A kérdéskör nagyságrendi változásai miatt az országnak előbb-utóbb meg kell hoznia azt a döntést, hogy milyen nagyságrendig képes és hajlandó a további menekültek és migránsok befogadására. Ez a döntés egyértelmű következményekkel fog járni a potenciális és tényleges tranzit-országok helyzetének az alakulására is.

A déli magyar államhatár migrációs kihívásai

2012-től vált érzékelhetővé a magyar menekültügyi szervek számára, hogy az illegális migráció új fejezete kezdődött el. A koszovói menekültek mellett egyre magasabb számban tűntek fel közel-keleti származású egyének, családok, kisebb csoportok. Az ekkor érkezettek nagy része feltehetően egyéni döntés alapján indult el, csak kiegészítő jelleggel vette igénybe embercsempészek „szolgáltatásait".

Az első fordulatra 2013–2014 között került sor (1. táblázat), amikor az illegálisan érkezők száma hírtelen megduplázódott. A kérdéskör a szakmai síkról fokozatosan politikai mezőbe került, hiszen ekkora illegálisan érkező embertömeg kezelése, továbbutazásának biztosítása már megkövetelte ezt. Az érintett dél-magyarországi területeken a lakosság mindennapi életének részévé vált az illegális migrációs folyamat negatív hatása.

1. táblázat

A menekültek számának alakulása, 2013–2014

Megnevezés	2013	2014
Menedékjogi kérelmek száma	18 900	42 777
Legálisan érkezettek száma	310	856
Illegálisan érkezettek száma	18 590	41 921
Nemzetközi és egyéb védelemben részesítettek száma	360	503
	2013. július 1-től élő jogintézmény	
Menekültügyi őrizet elrendelése	1762	4829

Forrás: Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal 2015

2013-ban és 2014 elején még a koszovóiak tették ki az illegális határátlépők döntő részét, majd a nyár közepétől gyorsuló ütemben nőtt az afgánok, a szírek és az irakiak száma és aránya.

2014-ről 2015-re „virradóan" alapvető változások következtek be az illegális migrációs nagyságrendben. A magyar menekültügyi hatóságok által meghozott döntések (2014. I–XI. hó – 2015. I–XI. hó.) azt mutatják, hogy míg 2014-ben 232 menekültként elismerő határozatot hoztak, addig 2015-ben csak 123-t, ugyanakkor 205-ről 318-ra nőtt az oltalmazottként elismertek száma, Az alapvető változás a megszüntető határozatokat illetően történt, számuk 17 473-ról 135 963-ra nőtt.

2015-ben a magyar határokat illegálisan átlépők száma megközelítette a 400 ezer főt. A migránsok legnagyobb része a szerb-magyar határon keresztül érkezett. A migránsok együttműködési hajlandósága a magyar hatóságokkal „mérsékelt" volt, valójában csak átvonulási területnek tekintették az országot.

A migrációs folyamatok nem csak az államhatár-menti területeket érintették, de a fontos vasútvonalak, autópályák nagyvárosait is. Nemzetközi ismertségre tett szert Budapest Keleti-pályaudvara, az ott kialakult tömegjelenetek és a városi lakosság jelentős része számára elfogadhatatlan viszonyai miatt.

A helyzet másik sajátossága az volt, hogy itt jelent meg a leginkább a menekültek és migránsok egyházi, civil szervezeti és egyéni segítése is. (A menekültek kérdése, illetve a hozzájuk való viszonyulás megosztotta az egyházi személyiségek körét is, nem csak a politikai szereplőket.)

A magyar kormányzat a magyar–szerb zöldhatár kerítéssel történő lezárása mellett döntött (2015. június 17.). Mintegy 175 km hosszúságban nagyon rövid idő alatt megépült a kerítés (2015. szeptember 17.)

A migránsok ettől kezdve a magyar-horvát határon keresztül jelentek meg, elsősorban a Baranya-háromszög szárazföldi határszakaszán. (A Dráván keresztüli belépésre csak egyéni kísérletek történetek.) 2015. október 15-re befejeződött a mintegy 41 km hosszú kerítés építése a közös (a helyzet pikantériája az volt, hogy a délszláv konfliktus során telepített szerb aknazárat csak 2013 tavaszán, Horvátország EU csatlakozása előtt számolták fel) szárazföldi szakaszon, mely a horvát kormányban rendkívül negatív visszhangot váltott ki.

A migránsokkal való „bújócskázás" során felvetődött a magyar–szlovén EU belső határon történő kerítésépítés gondolata is, de csak minimális szakaszon jelentek meg a drótok, s azokat is lebontották.

A magyar-román határ déli részén, a magyar-szerb határ folytatásában előkészítő munkálatok kezdődtek, de kiterjedt építkezés nem kezdődött meg.

A kerítéseknek – minden más potenciális funkcionális értelmezése mellett – van egy alapvető üzenete minden korábbi képződményhez (vasfüggöny, aknazár stb.) képest, nevezetesen, hogy nem a magyarok kiáramlásának megakadályozására, s nem a szomszédos országok polgáraival szemben, hanem „harmadik érintettekkel szemben épültek".

A déli határok ellenőrzése 2015-ben ha jelképesen is (mintegy 50 fős kontingensek érkeztek Csehországból, Szlovákiából, Lengyelországból) „visegrádi keretet kapott". Ez azt jelezte, hogy a másik három visegrádi állam egyet ért és támogatja a külső határok szigorú ellenőrzését.

A menekült- és migrációs folyamat belső hatásai között kiemelkedik, hogy a kormányzat az érintett megyéket (Bács-Kiskun, Csongrád, Baranya, Somogy, Zala, Vas) a tömeges bevándorlás okozta szükséghelyzet keretében külön eljárásban részesítette.

Európai kibontakozás, avagy tartós válság

Az Európai Unió és Törökország 2015. novemberében tartott csúcsértekezlete (melynek megállapodásait azóta eltérően értelmezik a törökök és az Unió vezetői) elvileg megteremtette a Törökországból történő „kiáramlás" korlátozásának a

lehetőségeit, gyakorlatban azonban alig érezhető hatásai lettek. (2015 decemberében napi átlagban mintegy 5000 menekült érkezett Törökországból Görögországba, addig 2016 januárjának az elején napi átlagban mintegy 3000 fő).

Az Unió a csatlakozási tárgyalások felgyorsítása, a vízumkötelezettség megszüntetésének a lehetőségét is kilátásba helyezte a mintegy 3 milliárd eurós pénzügyi támogatás mellett. A pénzügyi támogatás folyósítását egyre inkább a tényleges török lépésektől kívánják függővé tenni. (E tekintetben a 2016 első félévi holland elnökség mérföldkő lehet.)

Az EU vezetése új módon közelít az Unió közös határőrizeti szervezetésnek (FRONTEX) kérdésköréhez. A szervezet válna közép távon a közös, ténylegesen hatékony szervévé a határellenőrzést illetően mind a külső szárazföldi, mind pedig a tengeri határokon. (Tagállami ellenérzések vannak a tervezettel kapcsolatban). Magyarországot a megoldás a schengeni külső (Szerbia, Ukrajna) és a schengeni belső (Horvátország, Románia) érinti potenciálisan. Ha egy tagállam nem teljesítené határőrizeti és ellenőrzési kötelezettségeit, akkor a FRONTEX egyoldalúan is eljárhatna.

Magyarország határai és a déli határszakasz folyamatainak a jövőjét illetően az ország mellett az EU van kulcspozícióban. Ez nem csak azt jelenti, hogy a közösség tagjainak egészén múlik az új tagok befogadása (kik lesznek az EU-n belüli szomszédjaink még, a déli határt illetően közvetlenül már csak Szerbia jöhet szóba), hanem a szélesebb potenciális bővítés (a „Maradék-Balkán, Törökország) is alapvető következményekkel járhat.

A globális menekült- és migráns válság miatt a nemzetközi közösségnek egyre világosabban meg kell fogalmaznia, hogy kik számíthatnak menekültnek, akik támogatását nem csak a jelenlegi nemzetközi szerződések, de humanisztikus értékrend is kiemelten kezeli, s kik valójában „csak migránsok", akiknek a be-, illetve be nem fogadása másfajta szempont alapján kerül elbírálásra. (A különbségtétel azért válhat fontossá, mert potenciálisan mindkét kategória nagysága radikálisan megnövekedhet.)

Az Európai Uniónak hosszú távon érvényesítendő döntést kell hoznia a közösség migrációs politikája (ebben a megközelítésben „csak migránsokról" beszélünk), s részben a szomszédos területek irányában érvényesítendő strukturális politika tekintetében. A döntés korántsem egyszerű sem a jelenlegi folyamatokat, a kialakult struktúrákat tekintve, sem pedig a meghozandó döntés potenciális következményei és távlati kifutása miatt.

Az EU különböző tartalmú strukturális döntéseket hozhat a külső (döntően afrikai és közel-keleti) migrációs folyamatokat illetően: fenntartja, alapvetően korlátozza (valamilyen szempontú szelekciót érvényesít, avagy szinte teljesen megszünteti a szomszédos afrikai és közel-keleti térségből történő tömeges migráns-befogadást. Elsősorban nem demográfia, anyagi korlátai vannak a bevándorlás jelenlegi nagyságrendje fenntartásának, hanem társadalmiak és belpolitikaiak.

A nagyarányú szűkítés, avagy a teljes megszüntetés „ostromlott erőd" helyzethez vezethet, ami megkövetelné a külső határok minden korábbinál erőteljesebb ellenőrzését.

Az EU-nak mindenki számára látható és érthető döntést kell hoznia a tekintetben, hogy milyen módon fogalmazza újra a nagytérségi szomszédságával, különösen az iszlám világgal kapcsolatos stratégiáját, (a demokrácia exportja megbukott, a lopakodó újgyarmati integrálás kudarcot vallott, a „támogatott magukra-hagyás" kifutása kérdőjeles). Törökország esetében ezek a megközelítések többdimenziós hálóban vetődnek fel. Az ország EU-taggá válása esetén az iszlám világ egyik legerősebb, legöntudatosabb állama „bekerül a határokon belülre", ugyanakkor kérdéses, hogy ezzel milyen mértékben nyílna ki az EU a leglabilisabb nagytérségek felé.

Irodalom

1. Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal: Kiadványfüzet. 2015. november. Budapest, 2015. 12. 04.
2. FRONTEX: Annual risk analysis 2012. Warsaw, 2012 April. (www.frontex.europa.eu)
3. Ritecz Gy. – Sallai J. 2015.: A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei. Budapest, Hanns Seidel Alapítvány.
4. UNHCR: Mid-Year Trends, 2014. Genf, 2015. (http://www.unhcr.org/54aa91d89)

A MIGRÁNSKRÍZIS VIZSGÁLATA A BUDAPESTI VÁROSI TÉRBEN ÉS A DÉLI ORSZÁGRÉSZ VIRTUÁLIS TERÉBEN

IZSÁK ÉVA – CSÉBI MÁRK – VANYÚR BLANKA

Eötvös Loránd Tudományegyetem
eva.izsak@gmail.com, csebimark@gmail.com, blanka.vanyur@gmail.com

Abstract

THE ANALYSIS OF THE MIGRANT CRISIS IN URBAN SPACE OF BUDAPEST AND VIRTUAL SPACE OF THE SOUTHERN PART OF HUNGARY

Izsák, Éva – Csébi, Márk – Vanyúr, Blanka

Nowadays in European Union and especially in Hungary one of the most serious problem is the migrant crisis. Migration is an interdisciplinary science, so we investigated with geographical and social research methods. Our study based on national, international literature and own empirical research manly. The questionnaire was filled in Budapest's migration hot spots and other busy public spaces with nearly 700 people. We researched the online press in Csongrád, Bács-Kiskun and Baranya county. Finally we described the reasons of a new „Great Migraton".

Keywords: migration, interdisciplinarity, tolerance, content analysis

Alapvetések

Az Európai Uniónak, s benne Magyarországnak 2015-ben az egyik legsúlyosabb problémája a migránskrízis volt. A migrációt (vándorlást) legegyszerűbben helyváltoztatásként lehet leírni, azonban egy rendkívül összetett jelenség. Mint ilyen, vizsgálata interdiszciplináris megközelítést igényel. A téma relevanciája megkérdőjelezhetetlen, mégis viszonylag kevés szakirodalom született a tavaly lezajlott folyamatokról. A földrajznak, mint tudománynak és a politikának a viszonyát három szakasszal jellemezhetjük: földrajz, politikai földrajz és geopolitika (Izsák 2002). A tudomány feladata kérdésfelvető, problémafeltáró és elemző kutatásokat végezni. Jelen tanulmányunkban a kérdést, politikai aspektusai helyett a geográfia és a társadalomkutatás eszköztárának felhasználásával, a tér-idő szempontokat figyelemmel kísérve vizsgáltuk meg, kizárólag a tudományosság elveit érvényesítve, elemezve a földrajzi környezetet és birtoklásának feed back hatásait. A posztmodern városkutatás fókuszpontjában a társadalom áll, s mivel a migrációs helyzet manifesztálódott a városi és virtuális térben egyaránt, ezért elemzésünkben, a kérdőívezés és tartalomelemzés módszerét alkalmaztuk. A kérdőívezést közel 700 fős mintavétellel Budapest migrációs hot spotjain és egyéb forgalmas helyeken végeztük el ahol a főváros különböző társadalmi rétegeinek véleményét mutatjuk be. A tartalomelemzéshez elektronikus sajtótermékek cikkeit vizsgáltuk meg, a leginkább érintett Baranya, Bács-Kiskun és Csongrád megyékben. A tanulmány végén felvázoljuk egy újabb „népvándorlás" lehetséges kiváltó okait, valamint térbeli következményeit.